

METODICKÝ LIST K PRACOVNÍMU LISTU NEJEN PRO UČITELE VÝTVARNÉ VÝCHOVY

PŘED BRANAMI VĚRA NOVÁKOVÁ [*1928]: PŘED BRANAMI, 2016

Cílová skupina: žáci 6.–9. tříd ZŠ

Tematické okruhy: člověk, víra, náboženství, Bible, svoboda, tolerance, rozhodnutí, zodpovědnost, filosofie, nerozřešitelné otázky, lettrismus, hry s písmeny a slovy

Zařazení: 50. léta 20. století – současnost

Vážení pedagogové,

tento metodický list slouží jako manuál k aktivitám uvedeným v pracovním listu k dílu Věry Novákové *Před branami*. Nabízí možnosti, jak pracovní list využít, jak s ním pracovat při výuce, a poskytuje podrobnou metodiku a informace k realizaci aktivit tak, aby učitel nad samotnou přípravou strávil co nejméně času.

Jeho cílem je přinést Vám inspiraci, jak využít výtvarné umění ve výuce různých předmětů. Není tedy určen pouze pedagogům výtvarné výchovy; věříme, že osloví i učitele občanské výchovy, českého nebo anglického jazyka a pomůže s naplněním průřezového tématu Multikulturní výchova.

Žáci mohou na aktivitách pracovního listu pracovat pod Vaším vedením při výuce, ale i samostatně, s Vaší podporou, například v rámci distanční výuky. Je možné použít pracovní list jako celek, ale můžete se také zaměřit pouze na vybranou aktivitu, tedy na jeden vzdělávací obor. Pokud si zvolíte tuto cestu, doporučujeme v rámci jedné aktivity nevynechávat její dílčí části, neboť mají na daném místě své opodstatnění.

V tabulce níže uvádíme přehled jednotlivých aktivit, jejich cíle, časovou dotaci a potřebné pomůcky. Navrhovaný časový harmonogram vychází z našich zkušeností, nicméně je možné jej prodloužit a věnovat větší prostor zejména diskusím. Mimo běžnou výuku můžete listy použít například při realizaci projektových dnů.

Věříme, že Vám budou materiály užitečným pomocníkem, zpestří Vaši výuku a inspirují Vás k dalším aktivitám. Každé dílo, každé téma, každý autor poskytuje různé cesty.

Budeme rádi za Vaši zpětnou vazbu.

Srdečně
Lektorské centrum GASK

Vzdělávací oblast	Vzdělávací obor	Učivo
Jazyk a jazyková komunikace	Český jazyk a literatura	Komunikační a slohová výchova – čtení, naslouchání, mluvený projev, písemný projev Jazyková výchova – slovní zásoba a tvoření slov, tvarosloví, skladba, pravopis Literární výchova – tvořivé činnosti s literárním textem – způsoby interpretace literárních a jiných děl – literární druhy a žánry
	Cizí jazyk	– slovní zásoba – tematické okruhy
Člověk a společnost	Výchova k občanství	Člověk ve společnosti – lidská setkání – kulturní život – zásady lidského soužití Člověk jako jedinec – podobnost a odlišnost lidí – vnitřní svět člověka – osobní rozvoj
Umění a kultura	Výtvarná výchova	Rozvíjení smyslové citlivosti – prvky vizuálně obrazného vyjádření – uspořádání objektů do celků v ploše, objemu, prostoru a časovém průběhu – reflexe a poměr zrakového vnímání ke vnímání ostatními smysly – smyslové účinky vizuálně obrazných vyjádření Uplatňování subjektivity – prostředky pro vyjádření emocí, pocitů, nálad, fantazie, představ a osobních zkušeností – typy vizuálně obrazných vyjádření – přístupy k vizuálně obrazným vyjádřením Ověřování komunikačních účinků – osobní postoj v komunikaci – komunikační obsah vizuálně obrazných vyjádření – proměny komunikačního obsahu
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova	Osobnostní rozvoj – sebepoznání a sebepojetí – kreativita Sociální rozvoj – poznávání lidí – mezilidské vztahy – komunikace Morální rozvoj – řešení problémů a rozhodovací dovednosti – hodnoty, postoje, praktická etika
	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	Evropa a svět nás zajímají Jsme Evropané
	Multikulturní výchova	Kulturní difference Lidské vztahy Multikulturalita Princip sociálního smíru a solidarity

ANOTACE

Obraz *Před branami* Věry Novákové vybízí k zamyšlení nad lidským životem, jeho hodnotou, limity i duchovním rozměrem. Otevírá témata spojená s vírou v Boha, zodpovědností za vlastní rozhodnutí a činy, tolerancí k ostatním. I žáci se během aktivit pokusí nalézt odpovědi na otázky, kterými se zabývají od nepaměti filosofové, ale odpověď na ně nachází jen každý sám za sebe. Zamyslí se nad společnými rysy tří monoteistických náboženství i nad obsahem Bible. Stejně jako Věra Nováková se inspirují lettrismem a aliterací, pohrají si s písmeny i slovy, a své myšlenky a otázky vyjádří pomocí náslavných rýmů.

VĚRA NOVÁKOVÁ

se narodila v Praze 17. ledna 1928. Vystudovala klasické gymnázium a po válce začala studovat na Akademii výtvarných umění. Po komunistickém puči byla v roce 1949, stejně jako její budoucí manžel Pavel Brázda, při politických prověrkách ze studia vyloučena. Od roku 1958 jí bylo úředně povoleno žít se výtvarnou prací, ale nesměla vystavovat. Zážitky válečné a poválečné utvářely její pohled na společnost i na svět a ovlivnily její tvorbu. Polemizuje v ní s velikášstvím člověka a klade si otázku, kdo je pravý člověk. Sílu a naději nachází ve víře. V jejích dílech rezonují témata narození, života, smrti a hodnoty lidského bytí, díla jsou plná dynamiky a světla. Často také pracovala s písmeny. Malovala obrazy, do kterých zakomponovávala jejich tvar, jak říká sama Věra, řeč písmen. V jiných případech také obraz doplňuje celými slovy. Obrazy ztvárňuje s jistou hravostí, ale vždy se vši vážností. Tvorba Věry Novákové byla až do sametové revoluce prakticky neznámá.

DOBOVÝ KONTEXT

Život Věry Novákové nás provází cestou od válečných a poválečných hrůz, přes normalizaci až k polistopadovým letům. Její život významně ovlivnil rok 1948, kdy komunisté v Československu získali absolutní moc. Totalitní režim s sebou přinesl politické prověrky a kádrové posudky. Vysoké školy postihla po únoru 1948 rozsáhlá čistka, při níž bylo vyloučeno asi 4,5 tisíce studentů. Rozhodujícím kritériem se stal třídní původ a politická uvědomělost. Mezi vyloučenými studenty byla i Věra Nováková.

Nejtvrdší období komunistického režimu postupně odeznělo po smrti J. V. Stalina a K. Gottwalda v roce 1953. Na konci 50. let docházelo k pozvolnému uvolňování. Do politického a hospodářského života pronikaly s novou generací i nové přístupy a myšlenky. Probouzela se i československá kultura, umělci žádali a uplatňovali tvůrčí svobodu a opět navazovali přerušené kontakty se Západem. I Věře Novákové byla povolena cesta do zahraničí, v roce 1967 mohla se svým manželem poprvé vycestovat do Itálie za starým uměním.

Reformní proces tzv. Pražského jara byl však násilně ukončen invází vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. Následoval nástup normalizace a obnovení mechanismů totalitního režimu. Věra Nováková se svým manželem Pavlem Brázdou tehdy uvažovali o emigraci. Rozhodli se zůstat. Ani v následujících letech však nemohli veřejně vystavovat. V jejich bytě se scházel filosofický kroužek. Účastnili se jej Zdeněk Neubauer, Jan Sokol, Jiří Němec, Daniel Kroupa, Zdeněk Kratochvíl, Martin Palouš, Věra Jirousová, Vojtěch Sedláček, Václav Žák a další. Přednášel tu i prof. Jan Patočka.

Komunistický režim se v Československu zhroutil v roce 1989. Následovaly procesy politické a ekonomické transformace, rozpad společného státu Čechů a Slováků, vstup do Evropské unie. Češi mohli opět svobodně volit, cestovat, podnikat, věřit v Boha i tvořit. Věra Nováková se dočkala své první velké výstavy a podnikla četné zahraniční cesty.

PŘEHLED AKTIVIT

Aktivita	Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
VÝTVARNÁ VÝCHOVA před branami	20–45 minut (podle vol- by navazují- cí aktivity)	Interpretuje obraz <i>Před branami</i> . Experimentuje se světlem a zrcadlením. Vytváří siluety. Spolupracuje při hrách, dovede se domluvit.	reprodukce obrazu, 2 zrcadla, lampička, balicí papír, tužky, nůžky
ČESKÝ JAZYK A LITERATURA literární kroužek	45 minut	Zamýšlí se nad významem a obsahem Bible. Inspiruje se citátem z Bible k tvořivé činnosti. Spolupracuje ve skupině. Diskutuje o víře, toleranci k ostatním a odpovědnosti za vlastní rozhodnutí a činy.	Bible, karty rolí, papíry a psací potřeby, pastelky či fixy pro roli ilustrátora
OBČANSKÁ VÝCHOVA shody a rozdíly náboženství	45 minut	Vyhledá si informace o vybraném náboženství. Prezentuje svá zjištění. Diskutuje o společných a rozdílných rysech islámu, křesťanství a judaismu.	velké papíry, psací potřeby, literatura, případně internetové zdroje k vyhledání informací
ČESKÝ JAZYK A LITERATURA S-V-O-B-O-D-A	25 minut	Zapíše asociace k písmenům slova SVOBODA. Sepíše krátký text na téma „svoboda“, ve kterém použije vybraná slova. Vytvoří myšlenkovou mapu na vybrané písmeno.	psací potřeby, papíry
CIZÍ JAZYK písmenková mapa	20 minut	Vytvoří myšlenkovou mapu na vybrané písmeno. Vyhledává slova ve slovníku.	psací potřeby, papíry
OBČANSKÁ VÝCHOVA nerozřešitelné otázky	45 minut	Zamýšlí se nad nerozřešitelnými filosofickými otázkami. Zvažuje, co je pro jeho rozhodování důležitější, zda rozum, nebo intuice. Diskutuje a argumentuje, dělí se o svůj názor.	4 flipové papíry, fixy
REFLEXE aliterace	20 minut	Vytváří věty či verše založené na principu aliterace.	psací potřeby, papíry

PRŮVODCE PRACOVNÍM LISTEM – METODICKÝ POSTUP

VÝTVARNÁ VÝCHOVA před branami

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
20–45 minut (podle volby navazující aktivity)	Interpretuje obraz <i>Před branami</i> . Experimentuje se světlem a zrcadlením. Vytváří siluetu. Spolupracuje při hrách, dovede se domluvit.	reprodukce obrazu, 2 zrcadla, lampička, balicí papír, tužky, nůžky

Prohlédněte si s žáky obraz *Před branami*. Ptejte se dětí:

Co vidí? Co je na obraze zaujalo? Který motiv se v díle opakuje? Jaké myšlenky v nich obraz vyvolává? Jaké místo jim připomíná? Jak se při pohledu na obraz cítí? O čem podle nich vypovídá?

Až poté prozradte žákům název díla: PŘED BRANAMI. V konfrontaci s názvem se žáků ptejte, o jaké brány jde a zda se názvem potvrdily nebo vyvrátily některé jejich předešlé úvahy.

Hlavním tématem tvorby Věry Novákové je člověk. Vidí člověka, který byl obdařen životem se vším, co přináší, ať je to radost, utrpení nebo touha nalézt svůj vlastní smysl. Zabývá se narozením, životem a smrtí jako jádrem lidského bytí. Citlivě reflektuje smysl pozemského i duchovního života. A ačkoli křesťanská víra bezesporu utváří její pohled na člověka i okolní svět, „vidí ohnisko své tvorby ne v tom, co je abstraktně duchovní, ale v tom, co je lidsky vnitřní, konkrétní a s kořeny“ (Drury, 2010).

Hlavním motivem obrazu je figura, která se několikrát opakuje. Obraz znázorňuje dráhu lidského života. Figura vlastně prochází sama sebou a je si vědoma své omezenosti, uvědomuje si své limity. Často stojíme před branou svých rozhodnutí, jsme za ně zodpovědní, ale ne vždycky víme, kam nás dovedou. Záleží jen na jednotlivci, jak se s nimi vypořádá, v čem objeví svou vnitřní sílu, jak překoná překážky, které mu život chystá.

Zaměřte se s dětmi na motiv figury, která celým obrazem prostupuje a několikrát se v něm opakuje. Motiv opakování a zmenšování / zvětšování figury využijte při tvorbě. Nabízíme Vám několik námětů:

Nechte žáky, ať se bez hovoru seřadí od nejmenšího po největšího. Dovedou se domluvit?

Vyzkoušejte s dětmi jednoduchou zrcadlovou hru. Postavte proti sobě dvě zrcadla. Žák si stoupne mezi ně. Co vidí? Experimentujte s tímto prostorem. Co se stane, když se mezi zrcadla postaví více žáků v řadě od nejmenšího po největšího?

Žáci mohou pracovat se svými siluetami. Obkreslí vzájemně přímo své tělo nebo stín, který jejich tělo vrhá. Nechte světlo dopadat z různých úhlů, aby se žáci přesvědčili o tom, jak světlo siluetu tvaruje a deformuje. Vystříhnete siluety a využijte je jako šablony. Rovnejte je od nejmenší po největší, překrývejte, vytvořte si galerii svých siluet atp.

ČESKÝ JAZYK A LITERATURA literární kroužek

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
45 minut	Zamýšlí se nad významem a obsahem Bible. Inspiruje se citátem z Bible k tvořivé činnosti. Spolupracuje ve skupině. Diskutuje o víře, toleranci k ostatním a odpovědnosti za vlastní rozhodnutí a činy.	Bible, karty rolí, papíry a psací potřeby, pastelky či fixy pro roli ilustrátora

Věre Novákové pomáhala překonat těžké životní situace křesťanská víra. V její tvorbě se často objevují biblická témata a motivy.

Vyzvěte žáky, aby se zamysleli, proč se o Bibli říká, že je to „kniha knih“. Co vědí nebo si myslí, že vědí o tom, co se v Bibli píše? Bible je kodexem křesťanské morálky a filosofie, jedinečným literárním dílem, ale hlavně symbolem křesťanské víry. Biblické příběhy a postavy inspirovaly a dodnes inspirují spisovatele a básníky, ale také výtvarné umělce.

Vybírejte citát nebo pasáž z Bible, doporučujeme např. tento z Nového zákona:

„Každý z nás tedy složí Bohu účet sám za sebe. Přestaňme proto soudit jedni druhé. Raději posuďte, jak bratra ničím neurazit a nepohoršit.“ *Římanům 14.12–13*

S citátem můžete pracovat například kooperativní čtenářskou metodou „literárních kroužků“. Rozdělte žáky do pětičlenných skupin. Každý žák ve skupině bude zastávat určenou, níže popsanou roli. Každý člen skupiny si tiše přečte a splní úkol z jeho role vyplývající. Po uplynutí stanoveného času žáci ve skupině jeden po druhém představí svůj splněný úkol, diskutují a argumentují. Na závěr práce může proběhnout diskuse v celé třídě. Zamyslete se společně nad významem citátu. K čemu vybízí? Hledejte slova, která vystihují jeho myšlenku – zodpovědnost za vlastní rozhodnutí, respekt, pokora, úcta, tolerance, nehodnotit, přijímat ostatní takové, jací jsou, bezkonfliktnost, asertivní komunikace... Otevřete s dětmi téma víry, zodpovědnosti a tolerance k druhým. Věří? Jestliže ano, tak v co? Věří sami v sebe? Věří, že jsou zodpovědní za svá rozhodnutí a své činy? Jsou tolerantní k názorům ostatních?

Nacházíme stejné významy i v díle Věry Novákové *Před branami*?

Role literárního kroužku:

- 1) **Tazatel:** Připraví si několik otázek, jejichž zodpovězení by mohlo vést skupinu k pochopení textu.
- 2) **Dohlížitel:** Pomáhá ostatním zhostit se jejich úkolu a vede diskusi skupiny (dbá na čas a dohlíží, aby se všichni zapojovali stejnou měrou a drželi se tématu, pořizuje stručný záznam diskuse – snaží se zachytit významné nápady a otázky).
- 3) **Spisovatel:** Sepíše příběh, který vystihuje myšlenku citátu.
- 4) **Umělec – ilustrátor:** Vytvoří grafické ztvárnění myšlenky (ilustrace by neměla být „doslovná“, ale měla by mířit ke skrytému smyslu příběhu). Při prezentaci ilustrátor svou práci nejprve nekomentuje, ostatní odhadují, co se ilustrace snaží sdělit, až poté objasní svůj pohled.
- 5) **Badatel:** Pracuje se slovníkem. Vyhledá význam slov bůh a bratr. Při společném uvažování nejprve žáci význam slov sami odhadují, až poté jim badatel předloží slovníkový význam.

OBČANSKÁ VÝCHOVA shody a rozdíly náboženství

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
45 minut	Vyhledá si informace o vybraném náboženství. Prezentuje svá zjištění. Diskutuje o společných a rozdílných rysech islámu, křesťanství a judaismu.	velké papíry, psací potřeby, literatura, případně internetové zdroje k vyhledání informací

Uveďte lekci otázkou, co žáci vědí o islámu, křesťanství a judaismu, a zda si myslí, že mají něco společného.

Rozdělte žáky do trojic a vybídnete je, aby si mezi sebou rozdělili tyto tři náboženství – judaismus, křesťanství a islám. Každý žák v trojici pak zjistí co nejvíce informací o jednom z nich. Zaměřit by se měli zejména na otázky: Jde o víru v jednoho, nebo více bohů? Opírá se o nějaký posvátný text? Jaké jsou s tímto náboženstvím spojeny postavy? Jakým způsobem se lidi k bohu/bohům obrací? Předkládá toto náboženství nějaká etická pravidla? Vyžaduje nějaké povinnosti (stravování, oblékání, rituály...)? Následně vytvoří Vennův diagram, ve kterém uvedou, co je pro všechna tři náboženství jedinečné a co je jim společné.

Žáci své práce prezentují ostatním a své diagramy si doplňují podle poznatků ostatních skupin.

Reflektujte aktivitu otázkami: co se žáci dozvěděli nového a zda pro ně bylo něco překvapením.

ČESKÝ JAZYK A LITERATURA S-V-O-B-O-D-A

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
25 minut	Zapíše asociace k písmenům slova SVOBODA. Sepíše krátký text na téma ‚svoboda‘, ve kterém použije vybraná slova. Vytvoří myšlenkovou mapu na vybrané písmeno.	psací potřeby, papíry

Věra Nováková se nechávala inspirovat tvarem jednotlivých písmen a do svých děl také často vpisovala celá slova.

Využijte pracovní list a doplňte k jednotlivým písmenům S-V-O-B-O-D-A slova, která vás napadají. Následně žáci vytvoří text na téma ‚svoboda‘, ve kterém musí použít slova, která si zapsali.

Pracovat můžete i s dalšími slovy, která jsou pro tvorbu Věry Novákové typická: víra, naděje, síla, odpovědnost... Aktivitu můžete obměnit zpřesněním zadání: žáci doplňují slova podle daného druhu slov, z určité oblasti atp.

CIZÍ JAZYK písmenková mapa

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
20 minut	Vytvoří myšlenkovou mapu na vybrané písmeno. Vyhledává slova ve slovníku.	psací potřeby, papíry

Žáci doplní myšlenkovou mapu v pracovním listu a případně vytvoří svoji vlastní na zvolené písmeno. Jaká slova je napadají? Hledejte i asociace spojené s tvarem písmene. Jak by taková mapa vypadala v cizím jazyce? Žáci nejprve vytvoří mapu ze své aktuální slovní zásoby. Poté ji doplní o slova, která vyhledají ve slovníku. Zadání můžete zpřesnit stanovením určitého tematického okruhu.

OBČANSKÁ VÝCHOVA nerozřešitelné otázky

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
45 minut	Zamýšlí se nad nerozřešitelnými filosofickými otázkami. Zvažuje, co je pro jeho rozhodování důležitější, zda rozum, nebo intuice. Diskutuje a argumentuje, dělí se o svůj názor.	4 flipové papíry, fixy

Tématem obrazů Věry Novákové jsou také nerozřešitelné otázky. Skrývají se i v obraze *Před branami*. Napadnou děti nějaké? Zkuste s nimi najít i další nerozřešitelné otázky.

Poté z nich vyberte čtyři (např.: Proč jsem takový, jaký jsem? Co řídí náš život? Co je smyslem lidského života? Co je to dobro/zlo? V čem spočívá lidská svoboda? Co je to Bůh?...) a napište je na čtyři flipové (balicí) papíry. Do každého rohu místnosti umístěte jednu otázku. Nechte žáky, aby se stali filosofové, obešli všechny papíry a zapsali na ně své odpovědi. Mohou se ke každému papíru vrátit několikrát a reagovat na to, co zapsali jejich spolužáci. Poté, co děti zapíší své odpovědi, nad otázkami diskutujte. S čím souhlasí a s čím nesouhlasí? Je možné najít správnou odpověď? Co když nám rozum říká něco jiného než naše pocity? Je možné změnit názor? Co když si někdo myslí něco jiného – dokážeme k němu být tolerantní?

Nejen filosofové řeší tyto otázky. Každý z nás před ně může být v životě postaven a je důležité, jak na ně odpoví, jak se rozhodne. Ptejte se žáků, zda i oni již někdy stáli před složitým rozhodnutím. Na základě čeho se rozhodli? Řídili se rozumem, intuicí, názorem ostatních? Zamýšlí se nad nějakou nerozluštitelnou otázkou i nyní?

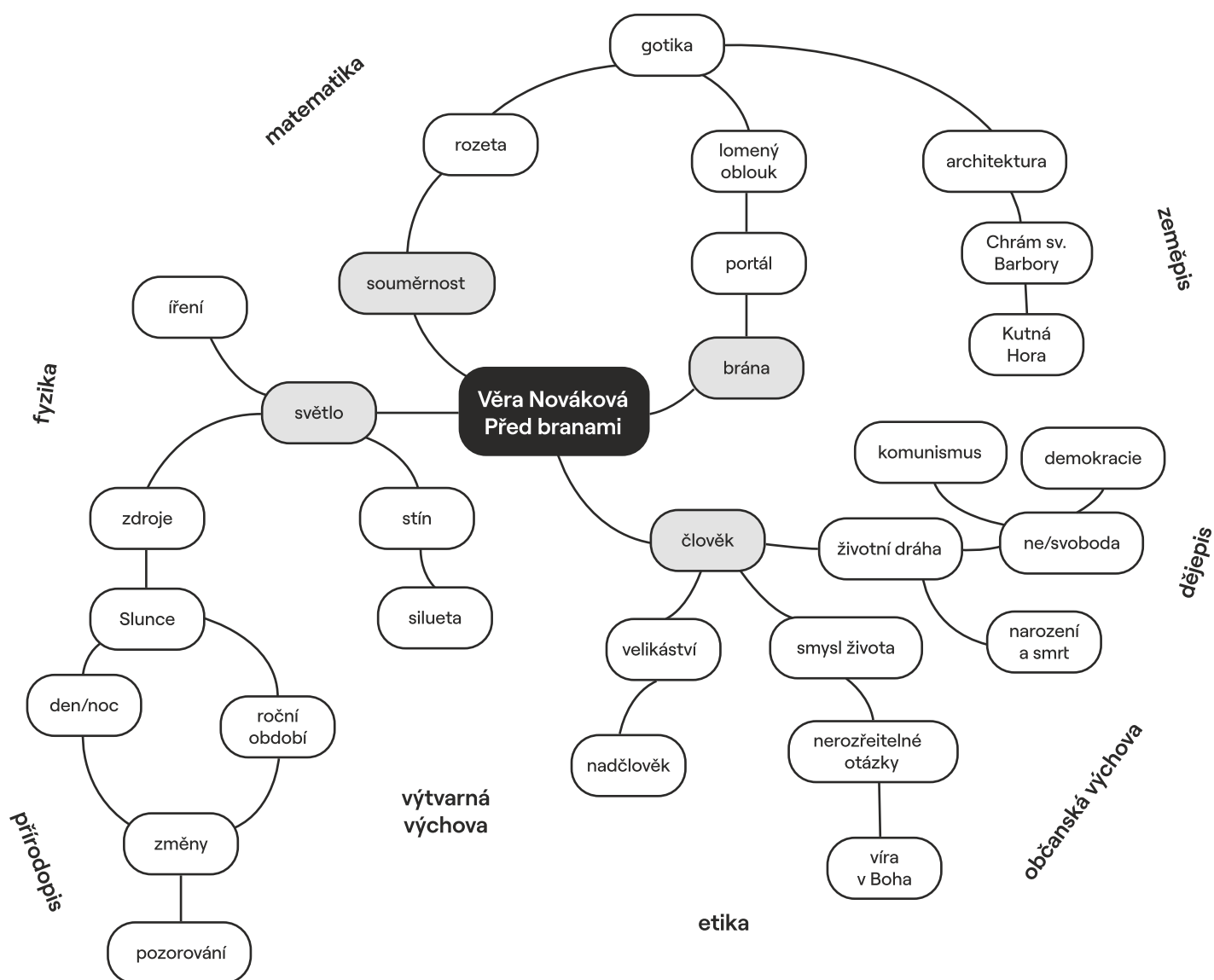
REFLEXE aliterace

Čas	Cíle žáka/žákyně	pomůcky
20 minut	Vytváří věty či verše založené na principu aliterace.	psací potřeby, papíry

Aliterace (neboli náslovný rým) spočívá v tom, že se na začátku slov verše nebo na začátku slovního spojení opakuje stejná hláska či skupina hlásek. Věra Nováková ve svém díle aliteraci využívala, v pracovním listě uvádíme několik příkladů (Se svým svědomím sneseš se? apod.).

Napadnou děti podobná spojení? Žáci mohou využít slova ze své myšlenkové mapy, propojit je s tématy, nad kterými aktuálně přemýšlejí, a poskládat je do veršů či vět. Jednotlivé verše pak mohou poskládat dohromady a vytvořit tak společnou báseň.

NÁVRH PROJEKTOVÉHO DNE S PŘESAHEM DO DALÍCH VZDĚLÁVACÍCH OBORŮ

DOPORUČENÁ LITERATURA A ZDROJE

NOVÁKOVÁ, Věra. *Věra Nováková*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0395-3.
 SPOLU...: *Věra Nováková a Pavel Brázda*. Kutná Hora: GASK Galerie Středočeského kraje, p. o., 2018. ISBN 978-80-7056-166-9.
Ilustrovaná BIBLÉ pro mládež. Martin: Neografia, . p., 1991. ISBN 80-85244-01-2.
 KOŤÁLOVÁ, Hana. *Sborník lekcí s využitím metod aktivního učení*. Praha: Kritické mylení, 2007. ISSN 1214-5823.
 Dějiny ČSR, skriptu UPOL: <http://ksv.upol.cz/txt/DejinyCSR.pdf>